

Tatiana Țibuleac (Rumunsko)

Autorka románů *Léto, kdy máma měla zelené oči* a *Skleněná zahrada*. Narodila se v roce 1978 v Kišiněvě, kde začala svou kariéru jako novinářka. Pracovala pro tisk a jako reportérka v PRO TV Kišiněv, přední moldavské nezávislé televizní stanici. Rovněž v Moldavské republice pracovala pro UNICEF předtím, než odjela do Paříže, kde nyní žije. Debutovala v roce 2014 sbírkou povídek, po nichž následovaly dva romány ověřené řadou literárních cen, včetně Ceny Evropské unie za literaturu v roce 2019 za román *Skleněná zahrada*. Její knihy byly přeloženy do 13 jazyků.

ukázku z románu *Léto, kdy máma měla zelené oči* přeložila Jarmila Horáková

1

To ráno, kdy jsem ji nenáviděl víc než kdykoli předtím, měla máma třicáté deváté narozeniny. Byla malá, tlustá, hloupá a ošklivá. Byla to ta nejzbytečnější máma na světě. Díval jsem se z okna, jak stojí u školních vrat jako žebračka. Zabil bych ji pouhou myšlenkou. Kolem mě mlčky procházeli vyděšení rodiče. Smutná sbírka falešných perel a levných kravat, která si přišla pro svá nezdárná dítká, skrytá před očima světa. Ale oni se alespoň namáhali vyjít schody. Mámě na mně za mák nezáleželo a ani ji nezajímalo, že jsem právě dodělal školu.

Nechal jsem ji trápit skoro hodinu a sledoval jsem, jak nejdřív znervózněla, pochodovala tam a zpátky podél plotu a pak zůstala na místě a téměř se dala do pláče jako člověk, kterému se stala velká nespravedlnost.

Ale ani v tu chvíli jsem nevyšel. Přitiskl jsem obličej k oknu a sledoval jsem ji, než odešly všechny děti – dokonce i Mars na vozíku a děti z děčáku, které u brány čekaly jen drogy a blázinec.

Můj nejlepší kamarád Jim mi zamával a zakřičel na mě, ať o prázdninách nespáchám sebevraždu. Byl spolu se svými rodiči, kteří by ho na místě klidně prodali na orgány, kdyby se nebáli, co tomu řeknou lidi. Jimova krásná perleťově lesklá máma se dlouze zasmála se zvednutou bradou a vlasy načesanými do tří vrstev. Smála se i naše psychotická třídní profesorka, profesor matematiky a ředitelka – jediný normální člověk v celé škole. Vlastně jsme se tomu smáli všichni jako dobrému vtipu, protože to v podstatě dobrý vtip byl. Nač se přetvařovat, když jsme tam byli jenom my. Navíc poslední den školy by se naši profesori smáli čemukoli, jen abychom už zmizeli. Když ne navždy, tak aspoň na prázdniny. V té době si polovina z nich znovu zkoušela najít jinou práci. Někomu se to podařilo a zmizeli beze stopy. Ti méně šťastní byli na podzim nuceni vrátit se před tytéž pekelné výlupky, které nenáviděli a báli se jich. Odtrhl jsem obličej od okna jako použitou samolepku. Konečně jsem byl volný, ale moje budoucnost v sobě měla něco z vážnosti nazdobeného hřbitova.

2

Kromě jiných nedostatků byla máma pořád zářivě bílá, jako by si před spaním oloupala kůži a celou noc ji namáčela ve vaně se smetanou. Neměla ani jednu vrásku nebo pihu. Neměla ani vůni, chloupky nebo cokoli jiného. Občas jsem přemýšlel, jestli není jen kus těsta s duší.

Z podpaždí mámě rostly prsa jako dva ragbyové míče mířící různými směry a na hlavě měla vlasy jako panna na hraní, které nosila zapletené do rybího copu. Její rybí cop mě přiváděl k šílenství, ale byl to oblíbený předmět rozhovorů pro mé spolužáky. Přezdívali jí „nadržená ryba“ a učůrávali smíchy, když pro mě přišla do školy. Táta jí říkal „hloupá kráva“. Tátova nová žena „klobása“. Jen já jsem jí musel říkat „máma“. Dodnes, kdy jsem skoro stejně starý jako ona toho léta, jsem nepotkal hůř oblečenou ženu. Dokonce ani během těch dvou let, kdy jsme bydleli vedle závodu na zpracování ryb v severní Francii. Představte si víc než sto ošklivých ženských, které se denně oblékají na to, aby zabíjely kraby, krevety, langusty a další havěť. Máma se oblékala ještě hůř. A byla ještě ošklivější. Měla kalhoty, trika a prádlo ještě hnusnější než celá továrna, zaměstnankyně a smradlaví korýši dohromady.

Kdybych mohl, tak bych ji hned vyměnil za jakoukoli jinou mámu na světě. Klidně i za ožralku nebo za nějakou, která by mě mlátila. Chlastem a mlácením bych trpěl jen já sám, zatímco její ošklivost a rybí cop viděli všichni. Viděli je moji spolužáci. Viděli je profesori a lidi na ulici. Nejhorší ale bylo, že je viděla Jude. Někdy večer, když jsme přišli domů po škole – já jsem celou cestu neřekl ani slovo a ona pořád vykládala nějaké hlouposti –, jsem ji vyloženě nesnášel. Měl jsem chuť ji strčit do pračky a pustit program na vyvařování povlečení. Zavřít ji do mrazáku a vytáhnout ji odtamtud rozdrobenou napadrtí. Spálit na popel. V těch chvílích, kdy jsem před sebou viděl výsměšné tváře spolužáků a jemnou tvář Jude, jak se směje jejich prasáckým vtipům, přál jsem si, aby máma byla mrtvá. Věděl jsem, že se mi všichni smějí. Že si kluci odplivují, když kolem nich procházím a že mnou Jude pohrdá. Byl jsem nula a bylo by lepší, kdybych se šel někam utopit, oběsit nebo zastřelit nebo něco takového. Protože cokoli jiného by bylo lepší než to, co jsem byl: odporný výměšek bílého škraloupu.

3

Oči mojí ošklivé mámy, které jí zbyly po krásné mámě

Název mojí nemoci se skládal ze šestnácti písmen. Jimova nemoc jich měla jen deset a Kalo ani neměl žádnou nemoc, jen nějaký posttraumatický syndrom. Když byl malý, viděl oknem, jak nějaký zloděj uškrtil jejich souseda a od té doby všude viděl mrtvoly. V mém případě psychiatři zatím váhají. Pravda teď, když jsem známý, už se mi lidé nevyhýbají, naopak, jako by čekali, až do nich vrazím, aby měli co vyprávět ostatním.

Jima a Kalo jsem neviděl téměř dvacet let, co by z nich dnes bylo? Kdyby Jim neumřel na předávkování a kdyby mu jeho táta nechal všechny peníze, tak by možná ještě žil. Psychicky nemocným, kteří mají hodně peněz, se říká excentrici a Jim navíc byl i sympatický. Ani bych se nedivil, kdyby se jednoho dne dal na politiku. Moc nevěřím, že by Kalo ještě žil. Zajímalo by mě, jestli nakonec zjistil, v čem spočívá masáž jeho matky.

Někteří odborníci – vždycky jsem si myslel, že se tento výraz hodí spíš pro instalatéry než pro lékaře – soudí, že jsem se po smrti Miky a kvůli ní stal násilníkem. Jiní jsou přesvědčení, že jsem takový kvůli mámě, která se po jejím pohřbu zavřela v pokoji pro hosty a sedm měsíců s nikým nepromluvila jediné slovo. Nevýčítám mámě to, jak se chovala po smrti své dcery. Koneckonců byla to její holčička, její bolest a nikdo tak úžasný jako Mika se už nikdy nenarodí. Ale býval bych byl rád, kdyby si máma alespoň jednou vzpomněla na mě – své další dítě, vytlačené na tento svět stejnou nevědomou dělohou. Býval bych byl rád, kdyby máma ke mně přišla, ani by mě nemusela hladit nebo se mě ptát, co cítím, a řekla mi, abych se jí na sedm měsíců klidil z očí, a pak se uvidí. Tak by se býval byl měl zachovat čestný dospělý člověk ke klukovi, který se ještě počůrává do postele a který se dodnes ptá, jestli mohl svou sestru zachránit před smrtí. Kdyby mi to bývala byla řekla, pochopil bych ji a nechal ji, ať si mrzačí hrudník podle libosti. Sám bych pro ni býval byl vymyslel tisíce omluv, napsal je svou dětskou rukou a schoval bych je nenápadně v puse do doby, než by přišel čas, aby mi to vysvětlila. Ale máma nepřišla, nic neřekla, nezavolala si mě. Máma si vybrala jinou cestu. Každé ráno po probuzení se posadila na židli uprostřed pokoje s rukavicemi Miky na klíně a seděla tak až do noci, kdy ji babička opět přesunula do postele. Pokud jde o jídlo, jedla jen rukama, jako blázen, a jedla jen chleba s mlékem, které jí babička strkala do pusy svými nateklými prsty. Po všechny ty měsíce se žena, která mě porodila, na mě ani jednou nepodívala, jako bych byl vzduch. Jako kdybych to byl já, kdo Miku zabil. Pamatuju si, jak jsem za ní šel, plakal jsem, snažil se jí obejmout kolena nebo kolem pasu, výš jsem nikdy nedosáhl, a ona mě odstrčila nohou jako prašivého psa. Táta pil i před smrtí Miky a pak už byl nalitý pořád. Nosil domů bedny s vodkou od „Kalinky“ a pil sám v kuchyni, dokud neusnul na zemi. Jednoho dne ráno jsem ho našel ležet na okně, přikrytého nylonovou záclonou, kterou na sebe strhl, když padal. Vypadal jako mrtvý v polském kostele a já jsem měl hroznou radost.

Ale nebyl.

Jediný, kdo zůstal normální, byla babička, ačkoli plakala ze všech nejvíc – oplakávala mrtvou vnučku a dceru, která přišla o rozum. V to ráno, kdy jsme se všichni vrátili z hřbitova, zamkla svůj dům a obchůdek a přestěhovala se k nám, aby se o mě postarala. Tátu by už dávno vlastnoručně zabila, ale bála se kněze.

Jednou v neděli, po sedmi měsících, máma konečně vylezla ze své díry. Obešla mě jako louži a šla rovnou do pokoje Miky. Vrátila rukavice do její skříně a zeptala se babičky, jestli nemá něco k jídlu. V ten večer jsem čtyřicetkrát mlátil hlavou o kachličky v koupelně a nechal jsem po sobě kulatou červenou skvrnu, jako kdyby někdo rozmáchl obří štěnici.

Máma zavolala tátovi, který přišel domů opilý, a pak mě oba v hádce odvezli do nemocnice. Babička nás všechny vyprovodila na práh, udělala nám křížky na temeni a mnula si oči, které jí tehdy přestávaly sloužit. To bylo naposledy, kdy bych býval byl mohl mámu milovat, kdyby mě nechala.

5

Oči moje ošklivé mámy, které jí zbyly po velmi krásné cizí mámě

6

Často přemýšlím o tom, jak by náš život vypadal, kdyby Mika neumřela. Kdyby se té mrazivé zimy nenápadně neztratila stejně, jako se ztrácejí bonbony v kapsách chudých dětí. Mika byla tmelem, naším milovaným pavoukem, který nás všechny chytil do svých kouzelných sítí jako mušky a držel nás tam všechny pohromadě. Mika byla jediným důvodem, proč jsme se několik let cítili jako rodina a neprokousli jsme si hrdla jako vztekli psi, kterými jsme byli.

Tu zimu jsem ji miloval víc než všichni ostatní, protože začala konečně mluvit a její první slovo bylo „Aleš“. Sledovala mě jako pes, držela se mě za malíček jako klíště a schovávala se mi za záda pokaždé, když se lekla nějaké vrány nebo zaslechla psa. „Mika-rika-pika,“ říkával jsem jí vážně a ona se smála jako duha polechtaná na patách a zastavila se teprve, když jí došel všechen dech v jejích malých plicích. Nechal jsem ji, ať se dosyta vyválí ve sněhu, pak jsem jí znovu opakoval „Rika-pika-mika“ a výhrůžně jí hrozil ukazováčkem. Její smích byl veselý a plný barev a já jsem ho mohl poslouchat celé hodiny. A také jsem ho poslouchal. Bylo mi tehdy osm let a jí šest, ale byla tak malá a popletená, že jí máma spojila rukavice gumou a protáhla jí je rukávy bundy. Mika všechno ztratila a rozbila. Ztratila dokonce i první vypadlý zub. Ale nikdo se na Miku nikdy nezlobil, dokonce ani táta ne. Všechny výprasky, které měla dostat, táta střádal v rukou a nohou a pak jsem je schytl já, když se mu zdálo, že jsem příliš pomalý nebo že brečím jako holka.

Bylo by bývalo lepší, kdyby máma tou gumou svázala Miku. Bylo by bývalo lepší, kdyby místo ní umřel táta. Kdyby smrt brala ohled na názory lidí, umřelo by mnohem víc lidí, kterých by nebyla taková škoda.

Naše psychiatrie tvrdí, že si děti do pěti let nic nepamatují. Ale já si myslím, že to není pravda a že Mika umřela se spoustou vzpomínek – s těmi nejkrásnějšími a nejopravdovějšími vzpomínkami, které kdy v naší nešťastné rodině byly.

Jsem si jistý, že kdyby měl Pán Bůh někdy dceru, jmenovala by se Mika.

Tak se mi po ní stýská, že bych si vyškrábal oči. Mika-rika-pika.

Máma mě vzbudila brzo a řekla mi, že jdeme na trh koupit něco k jídlu. Od řidiče zjistila, že trh je každou neděli hned vedle nás. Chtěla, abych se umyl a převlékl, protože smrdím. Uvědomil jsem si, že jsem už čtyři dny neviděl vodu a že mám na sobě stále stejné oblečení se stopami po mravencích.

Ona se převlékla do jiných šatů, bílých, které začínaly hned pod krkem a zakývaly vše. Šaty neměly žádný vzor ani nápisy, to byl div, protože máma nosila celý život jen ošklivá trička s různými nápisy. Díval jsem se, jak se pohybuje po kuchyni tam a zpátky jak pomatený metronom. Byla bílá a vypadala jako válec a já jsem si představoval, že se ty šaty změní v tubus s víkem a já ji v něm budu držet jako zajatkyňi a jen občas ji vypustím. Ráno nebo večer, nebo koncem týdne, nebo na Vánoce. Nebo, nejlépe, až na konci, aby umřela.

Máma – zubní pasta.

Máma – jícen.

Máma – škravka.

Máma – kabel.

Máma – křída.

Máma – kost.

Máma – nit.

Máma – kometa.

Máma – svíčka.

Zase mi připadala jako vyměněná, ale nedokázal jsem si uvědomit, co přesně je jinak. Vzpomněl jsem si, že jsem měl stejný pocit před týdnem, když měla narozeniny, a že ani tehdy jsem na to nepřišel. Dal jsem si tu práci, že jsem si ji pozorně prohlédl od hlavy až k patě. Byla pořád ošklivá, to jo, ale šaty ji zeštíhlovaly, jako by z ní někdo přes noc vypumpoval všechny vzduch. Tvář měla přepadlejší a oči větší. A už nechodila jako tučná, ale pohybovala se lehce a rovně, skoro jako normální člověk.

Bere drogy? Je těhotná? Zabila někoho? Máma přede mnou něco schovává a to mě rozčilovalo. Největší strach jsem měl, že mi lhala o autu. Řekl jsem jí, aby se tak nehemžila, že mě z toho bolí hlava. Ale ona mě začala postrkovat ke koupelně a zpívat jako šílená „We all live in a yellow submarine“. „Pospěš si, Alexi,“ zašeptala mi tím svým jazykem vševědoucí vosy. „Když si pořádně pospíšíš, čas poběží pomaleji.“

V tu chvíli jsem bolestně rychle ucítil, že kvůli té bílé barvě ji nenávidím o něco méně. Že ty šaty, které na sobě to ráno měla na sobě, ji zachránily, stejně jako v minulosti bílý kus hadru zachránil přeběhlíky, kteří měli štěstí. Když jsem vyšel z koupelny, mokrý a vyděšený, prohrál jsem. Moje nenávisť k mámě sice úplně nezmezila, ale vyschla a udělal se na ní strup – stejně jako se člověku udělá strup na ráně do tří dnů a psovi za pouhý den.

Zůstal jsem nehybně stát před domem jako před vzteklým psem. Nemohl jsem se za ní vrátit, protože jsem věděl, čeho jsem v takových chvílích schopen. Musel jsem se za každou cenu dostat dovnitř. Potřeboval jsem místnost, kam bych se to ráno zavřel a vyhnul se jí.

Začal jsem hledat vchod jako zloděj – v rozích domu, kolem dveří, v jakékoli větší díře ve zdi. Stačila by jakákoli chyba zedníků, jakékoli polevení tesařů a všechno by bylo jinak. Škvíra! Pomohla by mi obyčejná škvíra, kterou bych se protáhl nebo bych do ní alespoň strčil prst a otočil bych celý dům naruby jako povlak od peřiny. Litoval jsem, že jsem se nenarodil jako krumpáč, paprsek nebo termít. Celý zoufalý jsem počítal nahlas, přeskakoval čísla a pokoušel jsem se soustředit jen na tu samotnou činnost, jak nás to učili ve škole. Čísla mě však neposlouchala a vycházela z mých úst po dvou, po třech, po deseti, dokud mi všechna nedošla a přestal jsem sám sobě vzdorovat. Odevzdal jsem se osudu jako vlkodlak, který za mraky zahlédne kousek Měsíce.

Babiččiny křišťálové korále se jeden po druhém objevily před mým obličejem a splétaly se do podivného řetězce fantastické DNA, jako by právě tehdy, před mýma očima, vznikl základ nového stvoření. Jejich lesklé kuličky měly hlas a mluvily všechny najednou, čímž vznikl tak cize znějící a zároveň tak známý zvuk, až se mi zdálo, že se účastním zápisu prvotního kódu, s kterým bych mohl rozluštit jakékoli ticho v jakémkoli vesmíru.

„Stůj, stůj,“ rozuměl jsem jim, aniž bych je slyšel a odpovídal jsem jim ve stejném jazyce, který jsem najednou našel ve svém mozku, stejně jako kojenci najdou máminu bradavku. Dal bych všechno za to, abych tehdy umřel, abych se rozložil na miliony částic a připojil se k tomu chvějícímu a nekonečnému proudu, i kdyby to mělo znamenat, že se probudím jako součást neznámé obludy. Babiččin hlas zmizel, stejně náhle jako se objevil a odnesl s sebou to nejkrásnější tajemství, které se mi kdy zjevilo. Vrátil jsem se ke své ráně, která se otevřela a hnisala. Ulehl jsem jako pes na studeném modravém prahu, zatímco kolem mě začal vřít vzduch a otřásal všemi předměty jako silikonovými ozdobami. Hromada kamenů vedle kůlny tvořila rovnou dlouhou řadu, která se dala do pohybu a vlnila se jako had směrem k obzoru drkotajícímu jako otevřená ústa. Dům se na mě díval seshora jak obličej mrtvého člověka se zelenými roletami místo víček.

Chtěl jsem, abych mohl umřít jednoduše, pohodlně a rychle. Chtěl jsem, aby smrt byla v mé moci, abych ji mohl přivolat kdykoli bez jakékoli námahy a nákladů. To vše by bylo možné, kdyby smrt vymyslel někdo s vyvinutými rozlišovacími schopnostmi, kdo by ji tak nechránil, ale zredukoval ji jen na pouhou funkci. Kdyby byla něco jako třetí oko, třetí spánek nebo srdce vpravo, které by se v případě potřeby jednostranně odpojily od nepotřebných těl.

Nemožnost zemřít, když jsem to nejvíc potřeboval, byla ta největší nespravedlnost, která se mi kdy stala, a že jsem zažil hodně příkoří. Počínaje tím, že mě porodila naprosto cizí žena.

Během několika minut se nebe zaplnilo černými roztřepenými mraky, stejně jako se úzká ulice naplní auty a lidmi po silniční nehodě. Nesmyslně padal déšť, drobný a teplý jako políčky od holky, což mi připomnělo Jude. Její zrzavé řasy jako malé měděné háčky, které do mě zasekla a dostala se mi pod kůži hned při našem prvním setkání.

Pás tepla mi vyrazil z ruky jako oranžový had, vydal se dále žilami a přitom rostl a nafukoval se. První úder mě rozpůlil. Bolest mě prořízla jako žížalu a rozdělila mi tělo na dvě části. Druhý úder mi zbarvil prsty do červena a smíchal mi kosti chrupavkami a způsobil, že se začaly pravidelně chvět jako dětská drnkačka. Třetí úder – obvykle nejvíc uvědomělý, ale ten den nečekaný – mi do masa zaryl nehet, který se okamžitě pod kůží rozpadl jako suchá pecka.

Nebe se samo začalo skládat jako arch papíru a vytvářet miliony živých dokonalých čtverců. Déšť už nepadal seshora dolů, ale začal téct opačným směrem v tisících průsvitných vláken uspořádaných do zářivých cinkajících proudů. Dům hučel i s roletami a dveře se neustále otevíraly a zavíraly. Já jsem o něj bez přestání mlátil a smál se při pohledu na to, jak se stavba kámen po kameni rozpadá, jako kdyby nastal konec světa. Pršely zdi, zbytky dřeva a skla, kusy zlověstného schodiště, záchody ve tvaru mušlí a rudý popkorn. Celý svět se drotil, jen moje ruka zůstávala nedotčená jako zbraň. Když mě našla máma, všechno skončilo. Lehla si vedle mě na práh, mlčenlivá a vlhká, jako fotografie ve vývojce, a začala mě otírat svými bílými šaty. Přilepil jsem se k ní jako rána k náplasti. Tak jsme tam oba leželi – já jsem plakal a ona mě kruhovými pohyby hladila po hlavě – stejně jako to dělala v dětství Mika. „Ty hlupáčku, hlupáčku,“ šeptala mi máma.

„Ty nevíš nic, nic,“ odpovídal jsem jí v našem jazyce.